

## Nr 8

**Näringsutskottets betänkande i anledning av motion om förstatligande av bensin- och oljehandeln.****Ärendet**

I motionen 1973:109 av herr Hermansson m. fl. (vpk) hemställs att riksdagen skall i skrivelse till regeringen uttala sig för ett förstatligande av den privata sektorn av bensin- och oljehandeln samt begära sådana kompletterande utredningar och förslag som eventuellt kan vara behövliga.

**Motionen**

Motionärerna erinrar om att förhållandena inom handeln med olja och bensin i Sverige vid flera tillfällen uppmärksammats i riksdagsmotioner och att därvid framförts förslag om förstatligande av denna handel. Enligt motionärerna äger de skäl som åberopats för ett förstatligande allttjämt giltighet, och nya skäl anses dessutom ha tillkommit. Motionärerna hävdar att ett statligt svenskt oljebolag genom sin inköspolitik skulle kunna stödja de ansträngningar som görs av folken i de oljeproducerande länderna att själva få utnyttja sina rikedomar. Samtidigt skulle stora fördelar kunna vinnas för den svenska folkförsörjningen. De stora utländska trusternas dominerande inflytande över importen och handeln inom landet med bensin och oljor skulle brytas, och därigenom skulle grundvalarna för neutralitetspolitiken förstärkas. Lägre inköspriser skulle kunna uppnås, och transportkostnaderna skulle kunna sänkas genom användning av egen transportflotta och bättre geografisk fördelning av depåerna. Detaljdistributionen skulle kunna rationaliseras och förbilligas. Härigenom och genom en avveckling av monopolprissättningen skulle priserna på olja och bensin kunna sänkas. För oljehandelns anställda skulle enligt motionärerna ett förstatligande innebära tryggare och bättre levnadsvillkor. Vid flera tillfällen har de utlandsägda oljebolagens taxering till inkomstskatt i Sverige uppmärksammats. Bolagens redovisade vinster har i förhållande till omsättningen regelmässigt varit låga. Även detta förhållande bör, framhåller motionärerna, beaktas vid en bedömning av frågan om förstatligande.

**Vissa uppgifter om oljebranschen i Sverige**

År 1970 förbrukades 33,2 miljoner kubikmeter petroleumprodukter i Sverige. Detta motsvarar ca 1,3 % av den totala oljekonsumtionen i världen. Den svenska raffinaderikapaciteten utgjorde ca 40 % av den egna

konsumtionen och ca 0,5 % av den totala kapaciteten i världen. Det totala importvärdet utgjorde ca 3 000 miljoner kronor. Bensinens andel av oljemarknaden har sjunkit under 1960-talet och utgör i dag drygt en tiondel. Eldningsoljans andel utgör drygt 70 %. I nedanstående tabell redovisas de olika oljebolagens marknadsandelar av den totala försäljningen av oljeprodukter, deras omsättning samt redovisade vinst i Sverige.

*Oljebolagens marknadsandelar, omsättning och redovisade vinst år 1970*

Företag	Andel av total försäljning av oljeprodukter %	Andel av försäljning av motorbensin %	Total omsättning exkl. skatter milj. kr.	Redovisad nettovinst i Sverige milj. kr.
BP	18,6	12,0	672	0,1
ESSO	10,6	15,9	716	0,4
Gulf	7,6	12,2	357	0,3
Mobil Oil	1,4	3,3	116	— 5,1
Nynäs	13,3	4,8	676	1,0
OK	12,5	16,9	678	3,9
Shell	16,7	20,2	948	2,9
Texaco	7,7	9,9	312	1,7
Övriga	11,6	4,8		
	<u>100,0</u>	<u>100,0</u>		

Källa: SPK

Mer än 60 % av marknaden faller på en grupp bestående av sex helintegrerade internationella storföretag som har en dominerande ställning på världsmarknaden. De svenskägda storföretagen Oljekonsumenterna (OK) och AB Nynäs Petroleum har en marknadsandel om tillsammans drygt 25 %. De internationella oljebolagen redovisar i förhållande till sin omsättning mycket små eller inga vinster alls i Sverige, samtidigt som de totala koncernvinsterna uppgår till betydande belopp. Huvuddelen av vinsterna i oljekoncernerna uppges komma från de verksamheter i vilka huvuddelen av kapitalet är investerat, dvs. från råoljaledet, raffinaderiledet och transportfunktionen. Från bolagshåll har framhållits att vinsterna i de internationella oljekoncernerna främst uppkommer — förutom där de stora investeringarna görs — där utförsäljningspriset ligger på en relativt hög nivå. Energikommitténs bedömning av konkurrensförhållanden och prisbildning i Sverige i fråga om oljeprodukter (se nedan) utmynnade i omdömet att de svenska priserna får anses relativt låga. Oljebolagen kan genom sin internprissättning påverka vinsterna i olika led. Ett lägre internpris skulle emellertid inte nödvändigtvis medföra större redovisad vinst i Sverige, eftersom avskrivningsmöjligheterna i åtskilliga av bolagen ännu inte har fullt utnyttjats. De svenska bolagen, i synnerhet OK, redovisar högre vinst — om än inte särskilt betydande i förhållande till företagets omslutning. OK:s verksamhet skiljer sig dock delvis från de andra oljeföretagens, bl. a. därigenom att OK bedriver rederirörelse i egen regi och att bensinstationsförsäljningen är mera integrerad.

### Aktuella utredningar

Energikommittén har i betänkandet (SOU 1970:13) Sveriges energiförsörjning, energipolitik och organisation redogjort för marknadsstruktur, konkurrensförhållanden, prisbildning, anläggningsstruktur och kapitalbehov inom energisektorn och presenterat en prognos över energiförsörjningen i Sverige fram till 1985. Bl. a. föreslås en komplettering av lagstiftningen till skydd för energikonsumenterna mot eventuell monopolprissättning. Betänkandet har remissbehandlats, och fortsatt beredning av ärendet pågår inom industridepartementet. Utan att avvakta beslut i övriga frågor har departementschefen tillkallat en utredning rörande den fortlöpande prognos- och utredningsverksamheten -- energiprognosutredningen (I 1972:3). Frågan om myndighetsorganisationen för de energipolitiska uppgifterna hör till de organisationsfrågor inom industridepartementets verksamhetsområde som avses bli föremål för proposition i mars 1973.

Koncentrationsutredningen har gjort en undersökning vars resultat framlagts i betänkandet (SOU 1966:21) Oljebranschen. Detta betänkande och vissa kompletterande uppgifter ligger till grund för energikommitténs redogörelse för handeln med oljeprodukter.

Bensinhandelsutredningen har i betänkandet (SOU 1970:24) Rationell bensinhandel redovisat resultatet av en ingående kartläggning av drivmedelsdistributionen bl. a. i vad gäller konkurrensförhållandena. Statens pris- och kartellnämnd har gjort en undersökning av struktur, priser och kontraktsförhållanden vid bensin- och servicestationer och av återförsäljarkontrakten i bensinhandeln. Nämnden har också på näringsfrihetsombudsmannens hemställen gjort en utredning angående de utländska oljebolagen i Sverige.

Petroindustriutredningen (I 1972:04; ordförande: f. d. generaldirektör Erik Grafström) har år 1972 tillkallats av chefen för industridepartementet för att göra en utredning rörande transport, raffinering och förädling av olja och naturgas. Arbetet bör enligt direktiven inriktas på en analys av de samhälleliga konsekvenserna av olika utbyggnads-, kapacitets- och lokaliseringalternativ. Särskilt bör därvid uppmärksammas de miljö- och sysselsättningseffekter samt de krav på samhällsinvesteringar som följer av olika alternativ. Analyser bör göras av alternativa lokaliseringar såväl vid kusten som i inlandet för raffinaderier och petrokemisk industri. Med hänsyn till den starka inriktningen mot en expansion på Västkusten bör en analys av de samhälleliga konsekvenserna, inte minst de miljömässiga, av en sådan utbyggnad tidsmässigt ges företräde.

Koncentrationsutredningen (Fi 1962:37; ordförande: professor Guy Arvidsson) skall enligt tilläggsdirektiv, meddelade år 1972, genomföra en undersökning av konsekvenserna för svensk ekonomi och ekonomisk politik av de internationella företagens växande betydelse. Chefen för industridepartementet har vidare aviserat att en särskild arbetsgrupp, direkt underställd regeringen, skall tillsättas för att övervaka de internationella (multinationella) företagen och komma med förslag till åtgärder.

Riksdagen beslöt år 1970 på förslag av bevillningsutskottet (BeU 1970:53) att hos Kungl. Maj:t begära utredning angående de multinationella företagens beskattning. Till motivering av förslaget anförde utskottet bl. a. att tillgängliga uppgifter givit vid handen att en del utländska dotterbolag i Sverige, däribland oljebolag, trots en mycket betydande omsättning på flera år inte uppgivit någon till statlig inkomstskatt skattepliktig inkomst i Sverige eller blott en obetydlig sådan. Någon utredning av detta slag har ännu ej tillsatts. Chefen för finansdepartementet har som svar på en enkel fråga (RD 1972:42 s. 9) varför så inte skett meddelat att detta beskattningsproblem för närvarande undersöks både inom OECD:s skattekommitté och på gemensam nordisk bas och att med hänsyn till frågans komplicerade natur erfarenheter från dessa undersökningar bedömts böra avvaktas innan en speciell svensk utredning tillsätts.

### Tidigare behandling av likartade motioner

Motioner med förslag om förstатligande av bensin- och oljehandeln har väckts vid ett flertal tillfällen, senast vid 1969 och 1970 års riksdagar. I bankoutskottets utlåtanden i ämnet (BaU 1969:18, 1970:63) konstaterades att statsmakterna ägnar avsevärt intresse åt energiförsörjningens problem och att de reformer på området som bl. a. det ökade behovet av flytande bränslen gör nödvändiga förbereds både genom utredningar och genom mer reguljär planeringsverksamhet i statlig regi. Enligt utskottets uppfattning fanns det därför inte anledning att påkalla ytterligare utredning som skulle ta sikte på sådana mycket ingripande åtgärder som motionärerna förordat. Riksdagen avtog motionerna.

### Utskottet

De motiv för ett förstатligande av bensin- och oljehandeln som anges i motionen är i huvudsak av två slag. Dels skulle fördelar kunna uppnås för den svenska folkförsörjningen, dels skulle ett statligt svenskt oljebolag genom sina inköp kunna stödja de ansträngningar som görs av folken i de oljeproducerande länderna att själva få utnyttja sina rikedomar.

De utländska oljebolagen har visserligen en stark ställning i Sverige, men de är inte allenarådande. De två stora svenska företagen i branschen har en marknadsandel om drygt en fjärdedel, och i synnerhet det kooperativa OK expanderar starkt. Ett förstатligande skulle sannolikt inte göra den svenska oljeförsörjningen oberoende av de internationella oljebolagen. Genom dessa bolags dominans på världsmarknaden skulle ett svenskt statligt oljebolag för sina inköp bli beroende av dessa företags agerande. Prisnivån för oljeprodukter i Sverige är i internationell jämförelse låg. Utskottet anser det vara osannolikt att ett statligt oljebolag skulle kunna i väsentlig mån sänka prisnivån. Vad gäller motionärernas andra skäl för ett förstатligande av oljebanschen vill utskottet erinra om att Sveriges andel av den totala konsumtionen av

olja produkter uppgår till endast 1,3 %. Utskottet bedömer det därför inte sannolikt att Sverige genom ett statligt oljebolags prispolitik i någon avgörande grad skulle kunna påverka situationen för folken i de oljeproducerande länderna.

En stark ställning för multinationella företag på den svenska marknaden är dock förenad med betydande problem. Koncentrationsutredningen har därför erhållit tilläggsdirektiv att närmare analysera konsekvenserna för svensk ekonomi och ekonomisk politik av dessa företags verksamhet. Vidare kommer en särskild arbetsgrupp direkt underställd regeringen att inom kort tillsättas för att övervaka de multinationella företagen och komma med förslag till åtgärder. Frågan om beskattningen av dessa företag undersöks för närvarande på såväl nordisk som internationell nivå, varigenom förutsättningarna ökar för att denna mycket komplicerade fråga skall kunna bringas till en lösning. Ett flertal utredningar pågår på energiförsörjningsområdet och reformer förbereds. Sådana mycket ingripande åtgärder som motionärerna förordar finns det enligt utskottets mening för närvarande inte anledning till.

Åberopande vad här anförts hemställer utskottet  
att riksdagen avslår motionen 1973:109.

Stockholm den 20 februari 1973

På näringsutskottets vägnar  
INGVAR SVANBERG

*Närvarande:* herrar Svanberg (s), Regnéll (m), Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Andersson i Storfors (s), Gustafsson i Byske (c), Rask (s), Wirtén (fp), Blomkvist (s), Wååg (s), Hovhammar (m), Svensson i Malmö (vpk), Jonsson i Husum (s), fru Hambræus (c) och fru Hansson (s).

#### Reservation

av herr Svensson i Malmö (vpk), som anser att utskottets yttrande och hemställan bort ha följande lydelse:

Energisektorn är maktpolitiskt betydelsefull. Den som kontrollerar energiförsörjningen får automatiskt en avgörande kontroll över näringslivet. Med den utveckling på energiområdet som förestår -- och som bl. a. kommer att innebära en ökande knapphet på oljeprodukter -- kommer energisektorns maktpolitiska betydelse att ytterligare accentueras. Det framstår därför för utskottet som högst betänkligt att Sveriges försörjning med petroleumprodukter behärskas av multinationella monopolintressen. Utskottet delar den uppfattning som motionärerna framför att bensin- och oljehandeln bör förstatligas. Endast genom en sådan åtgärd kan Sverige trygga sin försörjning med petroleumprodukter på

andra villkor än de som dikteras av utländska finansintressen. I motionen betonas att ytterligare fördelar utöver de försörjningspolitiska skulle vara att vinna med ett förstatligande av oljebranschen. Bl. a. skulle prisnivån kunna sänkas, de anställda kunna erbjudas tryggare och bättre arbets- och levnadsvillkor och Sverige kunna genom ett stort statligt oljebolag bidra till bättre förhållanden för folken i de oljeproducerande länderna. Utskottet delar denna uppfattning.

Åberopande vad här anförts hemställer utskottet

att riksdagen med bifall till motionen 1973:109 hos Kungl. Maj:t anhåller om åtgärder för ett förstatligande av bensin- och oljehandeln.